

KÁMEN, VODA & VÍRA

Pohled na náměstí v Cetvinách (Zettwing). Dostupné na: http://www.bwb-ooe.at/dbh2/view_single.php?fsuche=9&picdetail=6020&fbckside=0 [06. 01. 2022].

Současný stav. Vlevo zasypané sklepy domů v jižní frontě náměstí, vpravo skupina vzrostlých jírovců. Fotografie: Magdalena Baramová, 2021

Ing. arch. Magdalena Baramová

katedra urbanismu a územního plánování, Fakulta stavební ČVUT v Praze

Otevřená krajina bývalého okresu Kaplice, položená mezi Pošumavím a Novohradskými horami na dnešní česko-rakouské hranici, stimulovala již od pravěku ekonomickou i kulturní výměnu mezi oběma zeměmi. Region byl od 2. poloviny 13. století až do období událostí po 2. světové válce majoritně osídlen německojazyčným obyvatelstvem, po jehož odsunu prošla původně relativně hustě zalidněná oblast turbulentním vývojem. Řada sídel zanikla na počátku 50. let v důsledku vytyčení zakázaného a hraničního pásma v rámci kontroly hranic komunistickým režimem a oblast se tak stala periferií. Pozůstatky po využívání krajiny jejími někdejšími obyvateli se projevují dodnes, zejména ve formě relikvů staveb, sakrální architektury, cest, mezních pásů, terénních úprav, vodních děl a dalších stop.

STRUKTURA KRAJINY

Na jižním Kaplicku zůstaly i přes vysídlení Němců a následné násilné narušení rozvoje regionu zakonzervovány kulturně-historické charakteristiky, které do jisté míry dokládají podobu protoindustriální lesozemědělské krajiny skýtající jen omezené možnosti výdělků. Členitý reliéf Novohradského podhůří a absence ložisek průmyslově zpracovatelných hornin neumožnila intenzifikaci zemědělství či industrializaci, oblast tedy od konce 18. století hospodářsky stagnovala.

Přes méně příznivé klimatické a geomorfologické podmínky regionu bylo zemědělství primárním zdrojem obživy obyvatel až do odsunu. V oblasti převažují údolní lánové lokace, jež byly situovány především podél přítoků Malše. Záhumenicová plužina vybíhala od údolnice po úbočích a v místech vyššího sklonu zpravidla přecházela v les. V 50. letech docházelo k zalesňování zemědělských pozemků v blízkosti stávajících lesů a k jejich propojování do kompaktních celků, které redukovaly vizuální vazby a nově definovaly krajinný prostor někdejších sídel.

Podstatnou složkou zemědělské produkce v těchto nadmořských výškách byl též pastevní chov skotu, který se odrážel i v uspořádání mohutných usedlostí, kdy uzavřené čtyřboké dvorce typu vierkant musely kromě chlévů obsáhnout i prostory potřebné pro sušení a skladování píce. V současnosti chov dobytka spolu s lesním hosp. v oblasti převládá, zatímco plochy orné půdy se zde vyskytují jen minoritně.

TĚŽBA A ZPRACOVÁNÍ KAMENE

Podloží zkoumaného území je tvořeno především granodioritem, který byl těžen v mnoha lokalitách, ve větších kamenolomech i v lůmcích za vesnicemi. Na povrchu se hornina často projevuje formou rozměrných balvanů všudypřítomně se vyskytujících v krajině mezi Rychnovem n. Malší, Cetvinami a Bělou. V této formě byl kámen snadno opracovatelný a pronikl do stavební kultury regionu. Patří též k nejviditelnějším stopám někdejší lidské činnosti i v místech, kde se žádné budovy nedochovaly – kameny odvalené z polí zůstaly v remízích a na mezích dodnes.

Okrajové části katastru Tiché byly v 50. letech zalesněny, ale kamenné meze dodnes indikují dělení pozemků orné půdy. Fotografie: Magdalena Baramová, 2021

IDENTIFIKACE DOCHOVANÝCH ZNAKŮ HIST. KULT. KRAJINY

VODNÍ POHON

Území je protkáno přítoky Malše, které společně s říčkou samotnou poskytovaly jednoduše využitelný zdroj přírodní energie pro mletí zrna, zpracování železa či pro plavbu dřeva. V okolí Cetvin se po obou stranách řeky koncentrovaly mlýny a hamry. Zatímco na českém území po nich zůstalo jen málo relikvů, na rakouské straně budovy stále stojí (např. osada Hammern). Mlýny se dále vyskytovaly na potocích Tichá či Kamenice a často byly navázány na soustavu rybníků. V krajině jsou dodnes přítomné lávky a mostky, náhony nebo hráze a zarostlá dna rybníků.

Bývalý mlýn je jednou z mála původních staveb, která se dochovala v Tiché. Fotografie: Magdalena Baramová, 2021

DUCHOVNÍ KRAJINA

Tvar některých balvanů vedl k asociacím se zázraky a legendami. Takto vznikl i poutní areál ve Svatém Kameni, který zahrnoval kostel, kapli a pramen léčivé vody. Až do odsunu německého obyvatelstva byl ohniskem duchovního života oblasti na obou stranách hranice. Na přelomu 15. a 16. století zde mělo dojít ke zjevení Panny Marie a andělů, kteří rozetli velký balvan na vzdalující se poloviny. s mariánským kultem je spjata i studánka Panny Marie Lurdské nad Cetvinami či Vodní kámen u vsi Mikulov.

Vodní kámen se dle pověsti ustrnul nad Svatou rodinou a vytvořil prohlubeň, aby Panna Maria měla kde omýt Ježíška. Fotografie: Magdalena Baramová, 2021

